

Gijs Beets

In de twee voorgaande afleveringen besteedden we aandacht aan de oppervlakte en het grondgebruik, de inwoneraantallen, geboorte, sterfte, migratie, en de leeftijdsopbouw naar geslacht. Deze keer zullen we de burgerlijke staat, de huwelijksluiting en -ontbinding, alsmede de kerkelijke en politieke gezindte de revue laten passeren.

5 Burgerlijke staat naar geslacht en leeftijd

De cijfers in tabel 8 laten zien dat er slechts geringe verschillen bestaan tussen de percentages mannen en vrouwen met een bepaalde burgerlijke staat in de drie noordelijke provincies in vergelijking met overig Nederland. De grootste verschillen zijn te zien wanneer de percentages voor mannen en vrouwen onderling worden vergeleken, of wanneer we de cijfers van 1947 met die van 1978 vergelijken. In 1947 was meer dan de helft van de bevolking in het noorden ongehuwd, in 1978 ruim 44%. Gehuwd was in 1947 43%, in 1978 49%. In weduwstaat verkeerde in 1947 bijna 5%, in 1978 ruim 5%, terwijl in 1947 nog geen half procent van de bevolking in het noorden gescheiden was van echt, tegen in 1978 ruim 1%. Voor mannen en vrouwen afzonderlijk zien we wat variaties op dit algemene beeld: er zijn meer ongehuwde mannen dan ongehuwde vrouwen; in het noorden zijn er iets meer gehuwde vrouwen dan gehuwde mannen, in overig Nederland is dat andersom¹; er zijn aanzienlijk meer weduwen dan weduwnaren terwijl vrouwen ook al vaker gescheiden van echt zijn dan mannen. Deze laatste twee omstandigheden hangen samen met de hogere gemiddelde levensverwachting van vrouwen (zie tabel 6 in de vorige aflevering) en met het feit dat weduwnaren en gescheiden mannen vaker opnieuw trouwen dan vrouwen in overeenkomstige omstandig-

heden.

Per leeftijdsgroep zijn er aanzienlijke verschillen naar burgerlijke staat. In grafiek 5 is een en ander getekend voor de leeftijdsgroepen 20-44 jaar, 45-64 jaar en 65 jaar of ouder. Voor de leeftijdsgroep 0-19 jaar is de tekening achterwege gebleven daar zowel in 1947 als in 1978 ruim 99% van de mannen en vrouwen in die leeftijdsgroep ongehuwd was. De getekende verdelingen geven de situatie in 1947 en in 1978 weer, maar deze keer uitsluitend in de drie noordelijke provincies te zamen. Een vergelijking met overig Nederland is niet gemaakt omdat de verschillen slechts minimaal bleken.

Het merendeel der mannen van 20 jaar of ouder is gehuwd. Voor de leeftijdsgroep 45-64 geldt dat in 1978 voor maar liefst 88% der mannen. Voor vrouwen zien we ook hoge percentages gehuwd, echter niet meer bij vrouwen van 65 jaar of ouder: daar krijgt het aandeel der gehuwd geweest zijnden de overhand.

6 Huwelijksluiting en -ontbinding

De veranderingen in de samenstelling van de bevolking naar burgerlijke staat komen voort uit het feit dat mensen ongehuwd worden geboren en vervolgens al dan niet in het huwelijk treden. Zo'n huwelijk wordt na verloop van tijd ontbonden door overlijden van de partner of door echtscheiding. Gehuwd geweest zijnde personen kunnen weer hertrouwen. In tabel 9 zijn de aantallen huwelijksluitingen en -ontbindingen naast elkaar gezet in de perioden 1951-1959, 1960-1969 en 1970-1978. Deze indeling biedt de mogelijkheid een vergelijking met tabel 5 uit de vorige aflevering te maken.

Steeds zien we meer huwelijksluitingen

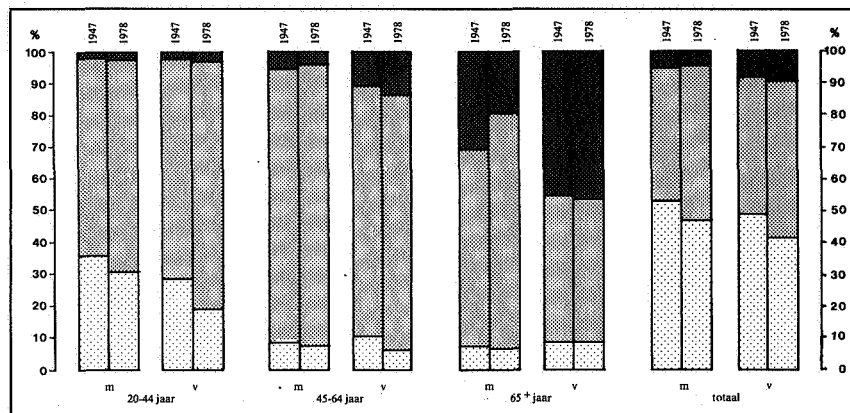
dan huwelijksontbindingen. Dat hangt samen met de leeftijdsopbouw en met de groei van de bevolking. Zo kwam in de jaren zestig en het begin der jaren zeventig de naoorlogse geboortegolf op de huwbare leeftijd. Toch is het aantal huwelijksluitingen in de jaren zeventig lager dan in het decennium daarvoor het ionstituut 'huwelijk' is enigszins op de tocht komen te staan. Er is sprake van uitstel van trouwen (misschien zelfs wel gedeeltelijk van afstel), terwijl het niet-gehuwd samenwonen sterk is toegenomen.

Het aantal huwelijksluitingen in de drie noordelijke provincies is, uitgedrukt per 1000 inwoners, steeds lager geweest dan elders in Nederland. Ook dit hangt samen met de leeftijdsopbouw, daar in het noorden een iets lager percentage van de bevolking dan elders de huwbare leeftijd heeft (in Nederland zijn mannen tegenwoordig gemiddeld 25 en vrouwen 23 jaar bij hun eerste huwelijk).

Huwelijksontbinding vindt in meer dan de helft van de gevallen plaats doordat de man komt te overlijden. In de loop der tijden zijn de relatieve aantallen zelfs toegenomen. Dat in het noorden die aantallen wat hoger liggen komt weer door de leeftijdsopbouw. Als de bevolking ouder is dan een andere, zijn de overlijdenskansen in de eerste bevolking groter. Gelukkig vindt de huwelijksontbinding door overlijden tegenwoordig eerst na een langere huwelijksduur dan vroeger plaats. Meer dan 60% van die overleden mannen is bij overlijden tenminste 65 jaar. Vijfentwintig à dertig procent der huwelijksontbinding vindt plaats door het overlijden van de vrouw. De resterende percentages komen voor rekening van echtscheiding. Het aantal is de laatste jaren sterk toegenomen, in de

	Ongehuwd		Gehuwd		Weduwstaats		Gescheiden van echt		Totaal (x 1000)
	m	v	m	v	m	v	m	v	
31 mei 1947									
Groningen	25,8	24,3	22,3	22,4	1,6	3,2	0,2	0,3	449,9
Friesland	27,0	25,0	21,2	21,2	1,9	3,4	0,1	0,2	459,4
Drente	29,2	24,9	20,8	20,8	1,5	2,5	0,1	0,2	271,9
Noord-Nederland	27,0	24,7	21,5	21,6	1,7	3,1	0,2	0,2	1181,2
Overig Nederland	27,3	26,1	20,7	20,7	1,4	3,0	0,3	0,5	8444,4
Nederland	27,3	25,9	20,8	20,8	1,4	3,0	0,3	0,4	9625,5
1 januari 1978									
Groningen	23,6	20,3	24,3	24,4	1,3	4,5	0,7	0,9	547,7
Friesland	24,1	21,0	24,0	24,1	1,3	4,4	0,5	0,7	572,9
Drente	23,5	20,1	25,1	25,3	1,2	3,8	0,4	0,6	413,1
Noord-Nederland	23,7	20,5	24,4	24,5	1,3	4,3	0,6	0,7	1533,6
Overig Nederland	23,4	20,7	24,5	24,3	1,0	4,1	0,8	1,1	12364,3
Nederland	23,4	20,7	24,5	24,4	1,0	4,2	0,8	1,1	13897,9

	Groningen		Friesland		Drente		Nrd.Ned.		Over.Ned.		Nederland	
	x 1000	%o	x 1000	%o	x 1000	%o	x 1000	%o	x 1000	%o	x 1000	%o
1951-1959												
Huwelijksluitingen	32,0	7,6	30,2	7,1	21,0	7,8	83,2	7,5	723,9	8,4	807,1	8,3
Huwelijksontbindingen												
-door overlijden man	9,6	2,3	9,8	2,3	5,0	1,9	24,5	2,2	183,5	2,1	207,9	2,1
-door overlijden vrouw	6,4	1,5	6,5	1,5	3,5	1,3	16,3	1,5	112,8	1,3	129,1	1,3
-door echtscheiding	1,6	0,4	0,8	0,2	0,4	0,2	2,8	0,3	44,9	0,5	47,7	0,5
1960-1969												
Huwelijksluitingen	39,1	7,9	37,4	7,5	26,0	7,7	102,5	7,7	941,0	8,7	1043,6	8,6
Huwelijksontbindingen												
-door overlijden man	14,4	2,9	13,9	2,8	7,9	2,3	36,2	2,7	282,6	2,6	318,8	2,6
-door overlijden vrouw	7,6	1,5	7,4	1,5	4,5	1,3	19,5	1,5	138,6	1,3	158,1	1,3
-door echtscheiding	2,1	0,4	1,2	0,2	0,7	0,2	4,0	0,3	59,9	0,6	63,8	0,5
1970-1978												
Huwelijksluitingen	37,0	7,7	34,8	7,0	25,0	7,1	96,7	7,3	863,6	8,0	960,3	7,9
Huwelijksontbindingen												
-door overlijden man	15,7	3,3	15,6	3,2	10,2	2,9	41,5	3,1	309,2	2,9	350,7	2,9
-door overlijden vrouw	7,0	1,5	7,0	1,4	4,7	1,3	18,8	1,4	131,0	1,2	149,8	1,2
-door echtscheiding	5,1	1,1	4,0	0,8	2,7	0,8	11,8	0,9	143,7	1,3	155,5	1,3

Tabel 8
Bevolking naar geslacht en burgerlijke staat, 31 mei 1947 en 1 januari 1978

Bron: CBS

Tabel 9
Huwelijksluiting en -ontbinding, 1951-1978 absoluut (x 1000) en relatief (gem. per 1000 inw. in iedere periode)

Bron: CBS

Grafiek 5:
Procentuele verdeling van de bevolking naar burgerlijke staat per geslacht en leeftijdsgroep 1947 en 1978 (Noord-Nederland)

■ gehuwd geweest
■ gehuwd
□ ongetrouwd

zeventiger jaren zijn zij zelfs hoger dan die der huwelijksontbinding door overlijden van de vrouw. Voor het noorden zien we aantallen die lager zijn dan elders, in Groningen echter wat hoger dan in Friesland of Drente.

7 Kerk en politiek

Dat Nederland een grote verscheidenheid aan kerkelijke en politieke organisaties kent, zal voor de lezer geen nieuwe konstatering zijn. Zo weet een ieder wel dat het zuiden van ons land voornamelijk Rooms-katholiek is. De meest recente cijfers over dit onderwerp (1971) laten echter zien dat in het noorden toch nog altijd zo'n 8% van de bevolking rooms-katholiek is, een lichte stijging ten opzichte van 1947 (tabel 10). Maar in vergelijking met overig Nederland is het rooms-katholicisme relatief onbelangrijk. De Nederlands hervormde kerk daarentegen wordt door een groot gedeelte van de noorderlingen genoemd wanneer wordt gevraagd: "tot welke kerkelijke gezindte wenst u zich te rekenen?" In 1971 is echter het aantal Nederlands hervormden in Noord-Nederland voorbijgestreefd door het aantal personen dat opgeeft zich tot geen enkele kerkelijke gezindte te rekenen. Het aandeel van deze laatste groepering is in het noorden aanzienlijk hoger dan in de rest van Nederland. Eveneens aanzienlijk hoger dan elders in ons land is het aandeel der gereformeerden (circa 21%).

Deze cijfers geven ons echter geen informatie over de vraag in hoeverre de kerk een betekenis heeft in ieders persoonlijke leven. Over dit laatste onderwerp zijn weinig gegevens beschikbaar. Voor Nederland als geheel is op basis van het in 1977 door het CBS georganiseerde Leefsituatie-onderzoek bekend dat 52% van de rooms-

katholieken, 57% der Nederlands hervormden en 19% der gereformeerden niet of nauwelijks naar de kerk gaan. Voor de totale bevolking, inclusief de onkerkelijken, is dat percentage 62².

Uit een kiezers-onderzoek in vier stemlokalen in de gemeente Utrecht in 1967 blijkt een vrij sterk verband tussen iemands kerkelijke en politieke gezindte: 63% der rooms-katholieken stemde op het CDA, 38% der Nederlands hervormden op de PvdA, 67% der gereformeerden op het CDA en 49% der onkerkelijken op de PvdA³.

In tabel 11 worden de uitslagen van de Tweede Kamer verkiezingen van 17 mei 1946 en 25 mei 1977 met elkaar vergeleken. Opvallend is de teruggang van het percentage christen-demokratische stemmers en, vooral, de kommunistische. Sterk gestegen zijn de liberalen, en de overige partijen. Vooruitgang boekte tevens de Partij van de Arbeid. In 1946 was in het noorden het CDA de grootste "partij", in 1977 de PvdA. In overig Nederland is ditzelfde waarneembaar, alleen is daar het verschil tussen CDA en PvdA in 1977 minder groot dan in het noorden.

In grafiek 6 zijn de verdeling van de bevolking naar kerkelijke (Volkstelling van 28 februari 1971) en politieke (Tweede Kamer verkiezingen van 29 november 1972) voor Noord- en Overig Nederland naast elkaar gezet. Zoals we net al zagen is het niet juist te stellen dat personen met een bepaalde kerkelijke gezindte er een specifieke politieke gezindte op na houden, hoewel een sterk verband waarneembaar is. Daarom kan, wanneer de een bekend is de ander slechts bij benadering worden uitgerekend. Opvallend in de grafiek is derhalve uitsluitend dat de rooms-katholieken in het noor-

den ondervertegenwoordigd zijn in tegenstelling tot degenen die tot de andere kerkelijke groeperingen behoren; voor de politieke gezindte geldt dat de PvdA als enige der onderscheiden groeperingen in het noorden oververtegenwoordigd is.

¹ Doordat niet alle met elkaar gehuwden samenwonen (dit kan onder meer samenhangen met het verrichten van beroepsarbeid in het buitenland) hoeft het aantal gehuwde mannen en gehuwde vrouwen niet geheel over een te stemmen. Voor totaal Nederland geldt zelfs dat er onder invloed van de aanwezigheid van vele alleenstaande gehuwde buitenlandse manlijke werknemers meer gehuwde mannen dan gehuwde vrouwen wonen.

² CBS, Leefsituatie-onderzoek 1977, (interviews met personen van 18 jaar of ouder), ongepubliceerde tabellen.

³ Van Dam en Beishuizen, Kijk op de kiezer. NV Het Parool, Amsterdam 1967.